

LIBER V.

DE TRANSACTIONIBUS.

I. TITVLVS.

DE ECCLESIASTICIS REBUS.

I. De donationibus ecclesiis datis.—II. De consideratione et redintegratione ecclesiasticæ rei.—III. De venditionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.—IV. De rebus ecclesiæ ab his possessis, qui sunt ecclesiæ obsequiis mancipati.—V. De reparatione ecclesiarum, vel diversis aliis causis.—VI. De coercitione Pontificum.—VII. Ne ii qui retento obsequio ecclesiæ manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

I. — *Flavius gloriosus Recsvintus Rex.*

De donationibus ecclesiis datis.

Si famulorum meritis iuste compellimur debite compensare lucra mercedis, quanto iam copiosius pro remediis animarum divinis cultibus, et terrena debemus impendere, et impensa legum soliditate servare. Quapropter quæcumque res sanctis Dei basilicis, aut per Principum, aut per quorumlibet fidelium donationes conlatæ reperiuntur, votive ac potentialiter pro certo censemus, ut in earum iure irrevocabili modo legum æternitate firmentur.

II. — De conservatione et redintegratione ecclesiasticæ rei.

Consultissima regni nostri credimus provenire remedia, dum pro utilitatibus ecclesiarum, quæ debeant observari, nostris inseri legibus præcipimus. Ideoque præsentis sanctione censemus, ut mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum inventarium de rebus ecclesiæ, præsentibus quinque ingenui viris, facere non moretur. Quod inventarium ingenui viri, coram quibus factum fuerit, sua subscriptione conroborent. Post episcopi vero ipsius obitum, dum alter fuerit episcopus ordinatus, secundum rerum inventarium res requirat ecclesiæ, et si aliquid diminutum de rebus ecclesiæ provenerit, proprii hæredes episcopi, vel quibus facultas eius pertinere, vel relicta esse videtur, de præcedentis satisfaciunt facultate. Quod si et aliquid de rebus ecclesiæ vendere præsumperit, succedens episcopus, reddito pretio, quod a venditore acceptum est, cum omni augmento res ad ius reducat ecclesiæ, et nullam calumniam permitteat. Quam legem et de presbyteris vel diaconibus sicut superius scriptum est, in omnibus observari, et valere præcipimus.

III. — *Antiqua.*

De venditionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.

Si quis episcopus, aut presbyter, vel quicumque ex clericis præter consensum cæterorum clericorum aliquid de rebus ecclesiæ vendiderit, vel donaverit; hoc firmum non esse præcipimus, nisi ita fuerit facta venditio, aut donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt atque decernunt.

IV. — De rebus ecclesiæ ab his possessis, qui sunt ecclesiæ obsequiis mancipati.

Hæredes episcopi sive alienorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesiæ commendaverint, et terras, vel aliquid ex munificentia ecclesiæ possederint, si ipse in laicos reversi fuerint, aut de servitio ecclesiæ, cuius terram vel aliquam substantiam possidebant, discesserint, statim quod possidebant amittant. Sed et in omnibus clericis, qui de rebus ecclesiæ quæcumque possederint, servetur hæc forma: ne quamvis longa pos-

sessio dominium ecclesiæ a rebus sibi debitis quandoque secludat, quia et canonum auctoritas ita commendat. Sed et viduæ sacerdotum vel aliorum clericorum, quæ filios suos in obsequium ecclesiæ commendat, pro sola miseratione, de rebus ecclesiasticis, quas pater tenuit, non efficiantur extorres.

V. — *Flavius Egica Rex.*

De reparatione ecclesiarum, vel diversis aliis causis.

Quamquam in præteritis sanctorum patrum de diversis sententiis enitentes, sed et hæc, quæ tempore ordineque congruum, ordinato iure instituenda sunt. Nam sicut antiquitas de causis ingruentibus edita multitudo editarum, ita nunc nostri temporis ecclesias Dei, quæ conruunt, ut faciant convenit. Quapropter in medio cætu nostri delatum est quorundam consuetudo inordinata sacerdotum, quod paræcias suas ultra modum diversis exactionibus, vel angariis compriment, vel quidquam plures ecclesiæ destitute persistent. Idecirco unio nostræ adunationis decernit, atque instituta instituit, ut tertias quas antiqui canones de paræciis habendas episcoporum censuerunt, si eas exigendas crediderint, ab episcopis dirutæ ecclesiæ reparentur. Si vero maluerint credere, ab earumdem ecclesiarum cultoribus, sub cura et sollicitudine sui Pontificis reparationem iisdem est adhibenda basilicis. Quod omnis ecclesiæ, aut incolumis fuerit secundum antiquorum canonum instituta tertias sibi debitas unusquisque episcopus, si voluerit, facultas illi omnimode erit, ita videlicet ut cæteras ipsius tertias nullus episcoporum quippiam pro reis inquisitionibus paræciatis ecclesiis exigat, nihilque de prædiis ipsarum cuiquam aliquid causa stipendii dare præsumat. Sed necessario instituendo elegimus, ut plures ecclesias nequaquam committantur presbytero, nec officium valet exolvere, nec pupillis sacerdotali iure occurrere, nec rebus earum necessariam curam impendere, ea scilicet ratione, ut ecclesia, quæ decem habuerit mancipia, super se habeat sacerdotem: quæ vero minus decem mancipia habuerit, aliis coniugantur ecclesiis. Si quis sane episcoporum hanc nostram institutionem parvipenderit, et quidpiam exinde temerandum crediderit, duorum mensium spatiis se noverit excommunicatione multari.

VI. — *Flavius gloriosus Wamba Rex.*

De coercitione Pontificum, qui pro rebus, quas suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.

Deus iustus iudex, qui iustitiam intemporaliter diligit, non vult servire iustitiam tempori, sed tempora potius æquitatis lege concludi. Ipse igitur Deus iustitia est. Deo ergo datur quidquid a fidelibus in Dei ecclesiis iustissima devotione offertur. Nam et fidelis quisque iustitiæ serviens, Deo mediante, qui iustus est, vota sua abstringit. Numquam enim iustitiæ vota solvenda sunt, quæ et a iustitia processerunt, et per iustitiam ligata noscuntur. Deo igitur fraudem facit, qui iustitiæ aliquid subtrahit. Ergo et iustitiam rescindit quisquis aliena vota corrumpit. Quum igitur, ut dictum est, Deus iustitia sit, quæ præsumptionis insaniam agit, ut de manu Dei quis auferat quo tricennali temporum præscriptione se tenuisse contendat? Multorum enim mentes Pontificum inlicito cupiditatis ausu præcipites quædam de his, quæ in eorum diocesi fundatis ecclesiis pia fidelium oblatione donantur, insatiabili rapacitatis studio, aut iuri ecclesiæ prin-

cipalis nectunt, aut donanda aliis, vel sub stipendio habenda distribuunt. Sicque non solum aliena vota dirumpunt, sed et sacrilegium operantur in eo quod ecclesiæ Dei fraudatores existunt. Ecclesiam quippe fraudare sacrilegium esse, a maioribus adprobatur. Unde et quum eos evidens ratio persuadeat ad reddendum, aut tricennium in re possessa opponunt, aut non se fecisse respondent, quod decessores suos egisse non nesciunt, et tamen ista emendare refugiunt. Sicque cupiditatem tricennio fovent, et rapacitatis studia temporum præscriptionibus cumulant; et qui admissum facinus ad momentum delere debuerant, annosa id oppositione solidare contendunt. Quantæ igitur impietatis ille credendus est, qui ad hoc laborat, ad hoc etiam propositionis suæ voces exagerat, ut per tricennium se cognoscat Deo iniuriam intulisse, quam tamen, exacto tricennio, renuat emendare? Nunc vero, quum hæc et talia nequissima iustitiæ defensione prolata sunt, nos tamen non præterita ordinamus, sed futura disponimus; nec præcedentium Regum, sed nostri regni tempora definimus. Abrogata ergo deinceps totius cupiditatis licentia, nulli Pontificum ultra licebit, aut quidquam ab ecclesiis diocesis suæ auferre, aut hablatum quodcumque per oppositionem tricennii vindicare. Non enim in hac causa deinceps tricennale tempus accipiendum est, sed quodcumque fuerit veritatis origo monstrata, iustitiam partis suæ recipiat. Quia et ut multiplex annorum series sine repetitione pertranseat, facit hoc præmi-nentis dura potestas, quæ sic abiecta sibi sacerdotum comprimit colla, ut pro hablatibus intendere contra præminentis personam, nec audeant, nec præsumant. Proinde, ne tali silentio vox perenniter expoliatæ ecclesiæ conquiescat, licitum erit huius præsumptionis admissum, et per quemcumque, et quodcumque accusatum detegi, et imminet ipsius causæ negotium expedire; sub isto videlicet ordine, ut si hæredes fundatoris ecclesiæ adsunt, ipsi talia prosequantur: sin autem non fuerint, aut etiam si sint, causare tamen noluerint, tunc ducibus, vel comitibus, tiuphadis, atque vicariis, sive quibuscumque personis, quos cognitio huius rei adtigerit, et aditus accusandi, et licentia tribuitur exsequendi. Quicumque ergo episcoporum hæc, quæ præmissa sunt, in præteritis fecit, et tricennium iam in hac perversa possessione implevit, ea ipsa, quæ in præteritis per XXX. annos tenuit, Deo potius iudicanda relinquimus, quam nostro rescindenda iudicio definimus. Quicumque vero usque ad tempus, quo lex ista conderetur, in hoc ipsum quod rapuit, tricennium non implevit, rem ipsam quæ ablata est, sine aliqua satisfactione in omni integritate ecclesiæ, cui testata res est, reformare cogatur. Iam vero a die huius late legis, vel tempore, quicumque Pontificum de his quæ a fidelibus in Dei ecclesiis testata vel conlata esse noscuntur, aliquid exinde abstulerit, suoque iuri vel ecclesiæ principali applicaverit, seu quicumque personæ quolibet modo quodcumque tale concesserit, nulla temporum longevitate securus, iuxta præmissum ordinem quodcumque et per quemcumque talia fuerit commississe detectus, ea ipsa, quæ præsumpsit, una cum legitima satisfactione rei propriæ illi ecclesiæ, cui tulit, vel in quam deliquit, reformare cogendus est. Quod si de rebus propriis non habuerit unde componat, et in omni integritate ea, quæ præsumpsit, ecclesiæ cui tulit, restituat, et ipse pro excessibus suis iuxta canonem toletani concilii undecimi excommunicationis ple-tendus erit sententia, id est, ut si decem solidos rem ipsam quam tulit, valere constiterit, viginti dierum pœnitentiæ satisfactioe admissum facinus expurgabit. Similiter sive maioris sive minoris sit pretii quod præsumperit, geminata hoc semper dierum satisfactioe vel pœnitentiæ emendabit. Simili quoque et ille sententia vel damno multandus est, qui a decessore suo ablata deinceps quæcumque de diocesanis ecclesiis apud se

tenere præsumperit. Quicumque tamen iudicum tenorem legis huius adimplere neglexerit, quod aut iudicare talia differat, aut iudicanda Regis auditibus nullo modo innotescat; omnem rei taxationem, quam episcopus ille persolvere debuit, qui talia fecerit, tota ecclesiæ illi de sua idem iudex proprietate debet componere, cuius adusatum sibi negotium destitit iudicare. Hæc igitur lex non solum pro rebus, quæ in ecclesiis absolutis vel diocesanis conlatæ sunt, observabitur, sed sub generali nomine omnium ecclesiarum, id est, tam in monasteriis virorum, quam etiam feminarum omnimoda institutione complebitur. Id tamen adiiciendum huic legi manifesta ratio persuasit, ut episcopi omnes quoscumque per ecclesiæ suæ diocesis sacerdotes rectoresque ordinandos elegerint, cognitores eos efficiant de utilitatibus ecclesiæ illius, in qua fuerint ordinati, id est, ut quidquid unusquisque episcoporum de scripturis ecclesiæ diocesis suæ apud se, conservationis causa, habere se noverit, mox rectorem ecclesiæ cui libet prætulit, statim ei, quem ordinaverit, utilitates ecclesiæ, vel scripturas in manifestam agnitionem deducat, necnon tantum ignorantia ordinati, et, quod peius est, obclatione vel vitio ordinantis voluntas in quocumque lateat testatoris. Ita tamen erit, ut competentia sibi sacerdotibus, rectoresque ecclesiarum autentica videant autenticorum ipsorum exemplaria, manu sui episcopi roborata pro omni firmitate a Pontifice suo accipiant, qualiter per ea ipsa exemplaria, et negotia ecclesiæ sibi commissæ absque hæsitacione proponant, et veritatem partis suæ iustitia intercurrente recipiant. Data et confirmata lex a die decimo kalendarum ianuuarum, anno feliciter quarto regni nostri, in Dei nomine Toletio.

VII. — *Flavius gloriosus Ubamba Rex.*

Ne ii, qui retento obsequio ecclesiæ manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

Magna est confusio generis, ubi dissimilitudo unius parentis statum degenerat progenitæ prolis. Hoc enim necesse est inveniatur in fructice, quod tractum est ex radice. Quomodo enim absoluti decoris titulum deportabit, cuius parentes obligatio adhuc innexa constringit? Et hæc quidem præmissa sunt, pro eo quod multi de familiis ecclesiarum libertati donantur, nec tamen absolute libertatis licentia potiuntur, in eo quod ecclesiæ illi, de qua originem ducunt; per obsequium inligantur: qui tamen dum perverso ordine ingenuarum personarum connubium expetunt, contra naturam, quod ipsi non sunt, generare intendunt; et quod in augmentum publicæ utilitatis debuit crescere, hoc in manifestam inligationem personæ vel rerum cognoscitur devenire, dum is qui de tam infami coniugio nascitur, inferioris parentis absequens sexum, una cum rebus suis omnibus ecclesiasticæ servituti addicitur. Quapropter ut talis de cætero amputetur præsumptio, præsentis lege præcipimus, ut quicumque de familiis ecclesiæ, retento patrocinio ecclesiæ ipsius, de cuius servitute exivit, libertatem a sacerdote acceperit, ingenuam sibi non audeat in matrimonio sociare personam. Illi tamen qui absoluti ab obsequiis ecclesiæ per canonicam sententiam debito ordine manumittuntur, et ingenuarum mulierum innecti copulis poterunt, et in prole omnimodæ dignitatis testimonium obtinebunt. Quod si ii, qui sub ecclesiarum obsequio manumissi sunt, ingenuarum mulierum deinceps ausi fuerint se coniugio sociare; ubi hoc primum iudex agnoverit, sub trina verborum ultione vel commonitione, sicut de ingenuis et servis lege alia continetur, eos separare non differat. Quod si ab invicem separari noluerint, unusquisque personæ, sicuti fuerant, conditione manente, quidquid ex illis natum fuerit, in Principis potestate servitutum deveniat. Res tamen omnis sive facultas, quæ de persona ingenua in talium libertorum iure quolibet modo transfusa est, cum his etiam, quæ sibi ex talium sexu progenitus filius

potuit prodigare, conquirere vel habere, tota in integrum ad hæredes illius ingenuæ personæ possidenda pertineant, aut si hæredes ei defuerint, in Principis iure deveniant possessura, qualiter iudicare de his quod voluerit, absolutæ potestatis potiatur licentia. Hæc lex non solum in viris, se et in feminis observanda est, id est, sive sit libertus ecclesiæ, sive liberta, quæ sibi ingenuam personam sociare præsumperit. Hoc tamen in hac lege servandum est, ut quicumque de præteritis usque modo quo hæc lex conderetur, de talibus parentibus reperti fuerint intra tricennium generati, non obligationem sequantur illius parentis, qui ecclesiæ per obsequium inligatur, sed conditione ingenuitatis omnimodæ adsumpta cum omnibus rebus, quæ de parente nobili ignobili parenti quolibet modo transierant, in ingenuitatis forma vel decore absoluti persistent. Data et confirmata lex a duodecimo kalendarum ianuariarum, anno feliciter quarto regni nostri Toletæ.

II. TITVLVS.

DE DONATIONIBVS GENERALIBVS.

I. Ne valeat violenter facta donatio.—II. De donationibus Regis.—III. De rebus marito, vel uxori a Rege donatis.—IV. De rebus extra dotem uxori a marito conlatis.—V. De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.—VI. De rebus traditis, vel per scripturam donatis.—VII. De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

I. — Antiqua.

Ne valeat violenter facta donatio.

Donatio, quæ per vim et metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.

II.—Flavius gloriosus Cinctasvintus Rex.

De donationibus Regis.

Donationes regie potestatis, quæ in quibuscumque personis conferuntur, sive conlatæ sunt, in eorum iure persistent, in quorum nomine eas potestas contulerit regia; ea videlicet ratione, ut ita huiusmodi regalis magnificentie conlatio adtributa, in nomine eius, qui hoc promeruerat, transfusa permaneat, ut quidquid de hoc facere vel iudicare voluerit, potestatem in omnibus habeat. Quod si etiam is, qui hoc promeruerit, intestatus discesserit, debitis secundum legem hæredibus res ipsa successionis ordine pertinebit, et infringi conlatæ magnificentie gratia nullo modo poterit: quia non oportet Principum statu convelli, quæ convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

III.—De rebus marito vel uxori a Rege donatis.

Speciali iure decernitur, ut de rebus regia donatione conlatis, si in nomine mariti fuerit conscripta donatio, nihil sibi exinde mulier, excepto quod in dote perceperit, debeat vindicare. Itemque et si in nomine mulieris inveniatur facta donatio, nihil sibi vir exinde post eius obitum adtentet aliquatenus usurpare, vel iuri proprio mancipare, nisi quod meruerit uxoris largitate percipere.

IV.—Antiqua.

De rebus extra dotem uxori a marito conlatis.

Si mulier extra dotem a marito de quibuscumque rebus quacumque donatione, vel profligatione acquisitis, aut illi debitis, quocumque tempore, quocumque donatum acceperit, si filii de eodem coniugio fuerint procreati, mulier usque ad diem obitus sui secundum voluntatem vel ordinationem testatoris secunda possideat. Fructus tamen sicut testator ipse, qui hoc testavit, expendendi vel utendi potestatem habere poterit. Ita et

illa, quæ usu hoc ad possidendum percepit, omnia dum advixerit, sine cuiuslibet inquietudine, suis incunctanter utatur expensis. Si tamen idem testator aliquam specialem testationem de ipsis fructibus non instituerit, post obitum vero suum reliqua integra et intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, et nulla occasione quicquam exinde mulier, exceptis fructibus, alienare præsumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quidquid mulier de rebus sibi donatis iuxta præscriptum testatoris ordinem facere elegerit, liberam habeat potestatem. Cæterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si suppressis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad hæredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Similem rationem, de viris præcipimus custodiri, de his quæ ab uxoris tempore quocumque donata percepterint.

V.—Antiqua.

De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.

Maritus si uxori suæ aliquid donaverit, et ipsa post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conversata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione pervenerit, de rebus sibi a marito donatis possidendi et post obitum suum, si filios non habuerit, relinquendi cui voluerit, secundum voluntatem testatoris habeat potestatem. Cæterum si filios non relinquens intestata discesserit, aut ad maritum eius, si suppressis extiterit, aut ad hæredes mariti qui donationem conscripsit, eadem donatio pertinebit. Si autem per adulterium, seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse convincitur, quidquid de facultate mariti sui fuerat consecuta, totum incunctanter amittat, et ad hæredes donatoris, vel ad filios legitimos revertatur.

VI.—Flavius Cintasvintus Rex.

De rebus traditis, vel per scripturam donatis.

Res donatæ si in præsentia testium traditæ sunt, nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur longe sit positum, pro eo donatio evacuari non poterit: quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donationis habetur, in cuius nomine conscripta esse dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturam, sed sublatam sibi fuisse, tunc ille vir, cui res donatæ sunt, per testem convincat ab ipso donatore eamdem aut traditam sibi, aut directam, aut ex eius voluntate in potestatem suam redactam, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare neglexerit, tunc ille qui scripturam fecerit iuraturus est, quia eamdem scripturam neque per se dedisset neque direxisset, nec per voluntatem suam factum esse, ut eadem scriptura in manus eius veniret, a quo eam videtur repetere, et sic invalida remanebit, si tamen qui donavit voluerit. Illud sane addi placuit, ut si quisque de rebus suis scripturam in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine scripta est, non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen dum post eius obitum reperta fuerit, ille eam sibi vindicabit cum omnibus rebus, quæ ibi scriptæ sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvavit, ut nequaquam videatur aliquatenus immutata. Nam si scripturam ipsam vel rem conditor eius, dum viveret, nullo modo tradidit, sed apud se retinuit, et voluntatem suam in postmodum immutavit, illud potius firmissimum erit, quod post testationem non traditæ scripturæ definisse cognoscitur. Quod si ipsum, cui res donatæ fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad hæredes donatoris res ipsæ

pertineant. Qui vero sub occasione hac largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est testamenti, habebit licentiam immutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo læsum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expenderit, aut ab ipso donatore recipiat, aut ab eius hæredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat. Certe si quisquis ille rem donatam, sive per traditionem conditæ scripturæ, sive per consignmentem vel traditionem rerum, in iure suo percepit, et complacuerit ei, ut donator rem ipsam per voluntatem eius, qui eam donatam percepit, possideat. Iam si id postmodum fortasse contigerit, ut ipse qui rem donatam percepit, vivente donatore moriens, ab hac vita discedat, quidquid de re sibi donata iudicare voluerit, licentiam habeat. Quod si intestatus discesserit, non ad donatorem, sed ad hæredes eius, qui rem donatam percepit, res eadem sine dubio pertinebit.

VII.—Antiqua.

De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

Maritus si uxori suæ aliquid donaverit, de hoc, quod ipsa sibi habere voluerit, scripturam manus suæ subscriptione vel signo confirmet. Ita ut duo aut tres testes ingenui subscriptores, vel signa facientes accedant, et sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis et de uxoris voluntate, quæ in maritum conferre voluerit, donationis hæc forma servetur, si tamen violenter a viris non fuerit exacta donatio: servata legum in omnibus sanctione, quæ in decernendis facultatibus dinoscitur ordinata consistere.

III. TITVLVS.

DE PATRONORVM DONATIONIBVS.

I. Si is qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius, aut patronum, aut filios patroni relinquunt.—II. De armis, quæ dantur saionibus in patrocinio constitutis, et de acquisitionibus eorum.—III. De rebus in patrocinio acquisitis, vel a patrono conlatis.—IV. De rebus in patrocinio acceptis et acquisitis.

I.—Si is qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius, aut patronum, aut filios patroni relinquunt.

Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donaverit, apud ipsum quæ sunt donata permanent. Si vero alium sibi patronum elegerit, licentiam habeat cui se voluerit commendare. Quoniam ingenuo homini non potest prohiberi, quia in sua potestate consistit: sed reddat omnia patrono quem deservit. Similis et circa filios patroni, et filios eius, qui in patrocinio fuit, forma servetur, ut si tam ipse qui in patrocinio fuit, quam filii eius filiis patroni obsequi voluerint, donata possideant. Si vero patroni filios vel nepotes ipsi nolentibus crediderint relinquendos, reddant universa, quæ parentibus eorum a patrono donata sunt. Quicumque autem in patrocinio constitutus sub patrono aliquid adquisierit, medietas ex omnibus in patroni vel filiorum eius potestate consistat. Aliam vero medietatem idem bucellarius, qui adquisivit, obtineat. Quod si bucellarius filiam tantummodo reliquerit, et filium non reliquerit, ipsam in potestate patroni manere iubemus. Sic tamen, ut ipse patronus æqualem provideat, qui eam sibi possit in matrimonio sociare, et quidquid patri eius vel matri fuerat donatum, ad eam pertineat. Quod si ipsa sibi contra voluntatem patroni inferiorem forte maritum elegerit, quidquid patri eius a patrono fuerat donatum, vel a parentibus patroni, patrono vel hæredibus eius restituatur.

II.—Antiqua.

De armis, quæ dantur saionibus in patrocinio constitutis, et de acquisitionibus eorum.

Arma, quæ saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione a donatore repetantur: sed illa, quæ dum saio est adquisivit, in patroni potestate consistant.

III.—De rebus in patrocinio acquisitis, vel a patrono conlatis.

Sicut supradictum est, si quis cum aliquo patrocinii causa consistat, et aliquid dum cum eo habitat adquisierit, si ei infidelis inveniatur, vel eum derelinquere voluerit, medietas acquisitæ rei patrono tradatur; aliam vero medietatem, qui laboravit, obtineat, et quidquid ei patronus donavit, recipiat.

IV.—Antiqua.

De rebus in patrocinio acceptis et acquisitis.

Ita ut supra præmissum est, quicumque patronum suum reliquerit, et ad alium tendens forte se contulerit, ille, cui se commendaverit, donet ei terram: nam patronus quem relinquit, et terram, et quod ei dedit, obtineat.

IV. TITVLVS.

DE COMMVTATIONIBVS, ET VENDITIONIBVS.

I. Vt ita valeat commutatio, sicut et emptio.—II. Vt si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.—III. Ne valeat violenter facta venditio.—IV. Si arris datis, pretium non fuerit impletum.—V. Si pars pretii data non fuerit.—VI. Si fraus in pretio rei venditæ fiat.—VII. Si dicat quis rem suam vili pretio vendidisse.—VIII. De his, qui aliena vendere, vel donare præsumperint.—IX. Quod rem in contentione positam non liceat vendere, vel donare.—X. Si se permittat ingenuus venundari.—XI. De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.—XII. Non liceat parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio subiugare.—XIII. De servorum venditis rebus.—XIV. Si servus venditus in priorem dominum crimen obicit.—XV. Vt servi venditi facultatem dominus querat.—XVI. Si servus sit de suo peculio emptus.—XVII. Vt nullus servum suum vendat invitus.—XVIII. Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominum transierit alterius.—XIX. De non alienandis privatorum, et curialium rebus.—XX. Si res illæ vendantur, aut donentur, quæ prius debuerant per iudicium obtineri.—XXI. De mancipiis ab hostibus occupatis, ac venditis.—XXII.—Quo præsens liber debeat pretio comparari.

I.—Antiqua.

Vt ita valeat commutatio, sicut et emptio.

Commutatio, si non fuerit per vim et metum extorta, talem qualem et emptio habeat firmitatem.

II.—Antiqua.

Vt si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

Si venditor non fuerit idoneus, ingenuum fideiussorem dare debet emptori, et emptio ita habeat firmitatem.

III.—Antiqua.

Ne valeat violenter facta venditio.

Venditio facta per scripturam plenam habeat firmitatem. Cæterum si etiam scriptura facta non fuerit, et datum pretium præsentibus testibus conroboretur, et plenum habeat emptio robor. Venditio vero, si fuerit violenter et per metum extorta, nulla valeat ratione.

IV.—Antiqua.

Si arris datis, pretium non fuerit impletum.

Qui arras pro quacumque re acceperit, id cogatur implere quod placuit. Emptor vero si per ægritudinem aut gravem necessitatem, quæ vitari non potuerunt, ad constitutum non occurrerit diem, quemcumque voluerit pro se dirigat, qui pretium definito tempore percompleat. Quod si constituto die nec ipse succederit, nec pro se dirigere voluerit, arras tantummodo recipiat, quas dedit, et res definita non valeat.

V. — Antiqua.

Si pars pretii data non fuerit.

Si pars pretii data est, et pars promissa non adimpletur, non propter hoc venditio facta rumpatur. Sed si emptor ad placitum tempus non exhibuerit pretii reliquam portionem, pro pretii parte quam debet, solvat usuras: nisi hoc forte convenerit, ut res empta venditori debeat reformari.

VI. — Flavius Reesvintus Rex.

Si fraus in pretio rei venditæ fiat.

Si in contractu venditionis minus pretium datum fuerit, et per fraudem, aut etiam contra voluntatem venditoris amplius datum pretium nunciatur, quantum de iusto pretio fraudatum est, tantum duplum emptor restituat venditori.

VII. — Antiqua.

Si dicat quis rem suam vili pretio vendidisse.

Venditionis hæc forma servetur, ut seu res aliqua, sive terræ, vel mancipia, vel quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem venditionis irrumpat, eo quod dicat rem suam vili pretio vendidisse.

VIII. — Antiqua.

De his, qui aliena vendere, vel donare præsumpserint.

Quotiens de vendita vel donata re contentio commovetur, id est, si alienam fortasse rem vendere vel donare quemcumque constiterit, nullum emptori præiudicium fieri poterit. Sed ille qui alienam fortasse rem vendere vel donare præsumpsit, duplam rei domino cogatur exolvere: emptori tamen quod accepit pretium redditurus, et pœnam quam scriptura continet impleturus. Et quidquid in profectu comparatæ rei emptor, vel qui donatum accepit, studio suæ utilitatis adiecerat, a locorum iudicibus aestimetur, atque ei qui laborasse cognoscitur, a venditore vel a donatore iuris alieni satisfactio iusta reddatur. Similis scilicet, et de mancipiis, vel de omnibus rebus, atque brutis animalibus ordo servetur.

IX. — Antiqua.

Quod rem in contentione positam non liceat vendere, vel donare.

Rem in contentione positam, id est, quam alter aut repetere cœpit, aut recipere rationabiliter poterat, non liceat donare, nec vendere, nec in aliquo loco transferre.

X. — Antiqua.

Si se permittat ingenuus venundari.

Quicumque ingenuus se vendi permiserit, et pretium cum venditore partitus est, ut circumveniret emptorem, proclamans postea nullatenus audiatur, sed in ea, quam voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus ut liber sit, qui se volens subdidit servituti. Et tamen si ipse, qui se vendiderit, vel venundari permiserit, pretium unde se redimat, habere potuerit, aut si parentes eius redemptionem pro eo ei, cui se vendidit, dare elegerint, reddito ad integrum pretio, quod pro venditi persona emptor accepit, et ad ingenuitatis titulum ille, qui se vendiderit, poterit revocari.

XI. — Antiqua.

De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.

Si ingenuus ingenuum vendere, vel donare præsumpserit, huiusmodi præsumptorem iudex comprehendere non moretur. Ita ut ingenuus ille in statum suum redactus centum auri solidos a præsumptore percipiat: aut si non abuerit unde componat, centum flagellis publice verberatus in potestate eius serviturus tradatur, quem vendere vel donare præsumpserat. Servus autem in ingenuam personam talia facere fortasse præsumens, comprehensus a iudice ducentorum flagellorum ictibus publice verberetur, et decalvatus turpiter eius perenniter

servitio addicatur: atque etiam de mulieribus ingenuis venditis vel donatis, huius ordinis forma servetur.

XII. — Antiqua.

Non liceat parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio subiugare.

Parentibus filios suos non liceat vendere, vel donare, aut oppignorare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille qui accepit, sed magis pretium, vel sepositionis commodum, quod dederat, perdat qui a parentibus filium comparavit.

XIII. — Flavius Cintasvintus Rex.

De servorum venditis rebus.

Res iuris alieni sine domini voluntate ab eo, qui non habet distrahendi personam, non permittimus alienari. Ideoque, quum promulgata sanctio iuris antiqui non sine dominorum dispendio servorum venditiones in irritum præceperit devocari, providentiori decreto consulimus, si leges patrias ad æquitatis regulam redigamus: sicque melius earum statuta corrigere, quam cum eis pariter oberrare. Quapropter si quis servum, vel ancillam alienam, sciens ab eis deinceps domum, agrum, vel vineam, seu mancipium sub quacumque definitione percepit, donatio siquidem, vel sepositio de talibus personis contracta non valeat: ita ut nec datum commodum pro sepositione reddatur. Venditio vero cum dispendio comparantis inrupta, sic ad servi vel ancillæ dominum in integrum revocetur, ut emptor pretium ex omnibus perdat. Iuste enim quod per ambitionem dederat, videtur amittere, qui suo dominio rem census alieni nititur adplicare. Prædictæ vero serviles personæ, si animalia quælibet bruta vendiderint, seu res quascumque, vel ornamenta distraxerint, quæ tamen aut sui sint peculii, aut a dominis suis, vel aliis negotiandi occasione distrahenda perceperint, ita perenniter firma subsistant; ut si dominus eiusdem servi vel ancillæ, qui vendidit, rescindere venditionem ipsam voluerit, seu rem, quæ vendita est, non servi peculium, sed sui esse proprii domini asseruerit, non aliter venditio rescindatur, nisi ille qui rescindendam venditionem proponit, aut per testes legitimos, aut per sacramentum suum, non servi peculium, sed suum proprium doceat esse quod quærit, et sine voluntate sua venditum fuisse quod acquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus et parvis rebus; nam de maioribus et necessariis in domini potestate erit infringere, aut stabilire negotium.

XIV. — Antiqua.

Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.

Si quis servum suum vendiderit, et ipse servus priori domino aliquod crimen obiecerit, ille qui vendidit, recipiat, quem vendiderat, pretium redditurus emptori; ut ipse in servo suo crimen, quod sibi obiectum est, inquirere vel vindicare studeat. Id autem et de ancillis præcipimus custodiri. Idem tamen servus vel ancilla, seu venditi, sive donati, vel commutati in priorum dominorum capite non torqueantur, neque credatur eis, si prioribus dominis crimen obiecerint.

XV. — Vt servi venditi facultatem dominus quærat.

Si quis servum suum vendiderit, eius nesciens facultatem, habebit inquirendi liberam potestatem, ut sibi vindicet ille, qui vendidit servum, si potuerit invenire rem venditi servi.

XVI. — Antiqua.

Si servus sit de suo peculio emptus.

Si servus de suo peculio fuerit emptus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini sui potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dominus, dum ignorat, accepit.

XVII. — Antiqua.

Vt nullus servum suum vendat invitus.

Sæpissime leges oriuntur ex causis, et quum aliquid insolitæ fraudis existit, necesse est contra notandæ calliditatis astutiam præceptum novæ constitutionis opponi. Comperimus multorum servos vel ancillas ad ecclesiam, quorundam sollicitatione, confugere, et illic de iniusto dominorum imperio sæpissime querelari; ut ita intercedentibus clericis, religionis obtentu, domino necessitate venditionis extorqueant. Sic etiam plerumque domino error imponitur, ut aut clericus, aut quicumque alius se velut emptor interponat pretium redditurus alienum, et sub huius argumentatione concludii, interdum domino nesciente servus vendatur inimico; atque eveniat ut in vicina forsitan loca constitutus, ille eum possideat, qui publice nullatenus ad contractum venditionis accessit. Proinde hac profutura omnibus lege sancimus, ut nullus servum suum vendat invitus: sed clericus aut ecclesiæ custos, sicut in aliis legibus continetur, excusatum a culpa domino servum, amota dilatione, restituat. Satis enim videtur indignum, ut in eo loco servi contumaciam rebellionis adsumant, ubi castigationis disciplinam, et obtemperandi prædicantur exempla. Si quis itaque dominum suum in hunc inducit errorem, pretium, qui per suppositam personam comparavit, amittat: quod ille aut ipso commercii tempore, quo inducebatur, usurper suæ proprietati habiturus, aut si hoc posteaquam fuerat inductus agnovit, iudicis executione percipiat, et sic servum nihilominus suæ vindicet potestati. Hic autem, qui se ministrum fraudulenter venditionis ingressit, alium pariter meritum servum domino, cui instruxit insidias, reformare cogatur, et tam notandæ fraudis improbitas præcepti huius coerceatur obiectu.

XVIII. — Flavius gloriosus Chintasvintus Rex.

Si servus pro crimine, quocumque contracta, ad dominium transierit alterius.

Non præmittendum est legali sanctione decernere, unde plerumque impugnationis occasio videtur existere. Idcirco, si criminis reatu servus obnoxius ad alterum fortasse dominum donationis, venditionis aut commutationis titulo transierit serviturus, idem prior dominus, aut servum pro culpa tradere, aut pro eo componere compellendus est. Nam qui talem servum comparasse dinoscitur, si respondere, vel satisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino, pretio recepto, restituat, ipse quoque pro scelere servi redditurus est perenti responsum, sub cuius dominio servum constiterit perpetrasse reatum.

XIX. — Flavius Cintasvintus Rex.

De non alienandis privatorum, et curialium rebus.

Si cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis utilitatis publicæ, quam semper exerceri vel augere necesse est? Curiales igitur vel privati, qui caballos ponere, vel in arca publica functionem exolvere consueti sunt, numquam quidem facultatem suam vendere, vel donare, vel commutatione aliqua debent alienare. Tamen si contigerit, aut voluntate, aut necessitate eos alicui, sive venditione, aut donatione, sive commutatione omnem facultatem suam dare, ille qui accepit censum illius, a quo accepit reddere procurabit, et hanc ipsam summam census eiusdem scripturæ suæ ordo per omnia continebit: sed et qui medietatem facultatis talium personarum, vel partem aliquam in mancipiis, terris, vineis, domibusque perceperit, iuxta quantitatem acceptæ rei functionem publicam impleturus est. Qui autem de talibus personis accipiens, aut per scripturam illius, a quo accepit, non ostenderit quid exinde functionis exsolvat, aut vel uno forsitan anno reddere censionem ipsam distulerit: mox ut Regis auditibus, sive comitis, aut iudicis huius rei actio innotuerit, possessor

amisso pretio, vel si quid e contra dederat id etiam, quod accepit ex omnibus, perdat. Ita ut Principis potestas, seu illi qui dederat, reddere voluerit, sive aliis fortasse conferre, licentiam habeat. Ipsis etiam curialibus, vel privatis inter se vendendi, donandi, vel commutandi ita licitum erit, ut ille, qui accepit, functionem rei acceptæ publicis utilitatibus impendere non recuset. Nam plebeis glebam suam alienandi nulla unquam potestas manebit. Amissurus proculdubio pretium, vel si quid contigerit accepisse quicumque post hanc legem vineas, terras, domosque, seu mancipia ab officii huius hominibus accipere quandoque præsumpserit.

XX. — Antiqua.

Si res illæ vendantur aut donentur, quæ prius debuerant per iudicium obtineri.

Si quis rem, quæ est per iudicium repetenda, priusquam adversarium iudicialiter superaret, ita vendiderit vel donaverit alicui, aut forsitan tradiderit occupandam, ut absque audientia iudicantis privetur dominium possessoris; ipse qui possedit per executionem iudicis, rem quæ occupata fuerat statim recipiat, nec de eius postmodum repetitione contendat, etiam si bona sit causa petentis. Ille vero, qui hoc vendidit, aut donavit, vel occupari præcepit, quod iuxta vindicare nullatenus potuit; eiusdem meriti rem, aut pretium ei, a quo victus fuerit, repensare cogatur; quia rem, antequam vince-ret, fecit invadi.

XXI. — De mancipiis ab hostibus occupatis, et venditis.

Quæcumque mancipia de regionibus nostris ab adversis hostibus extiterint occupata, si ab hominibus regni nostri reperiuntur excusa, ille, qui ab hoste abstulit, ex quo unumquodque mancipium valere iuste constiterit, tertiam partem pretii habeat, et mancipia domino nihilominus reddat: quod si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramento manifestetur pretium datum. Ac tunc ille, qui dedit, integrum pretium, et quantum mancipium melioravit acceptum, a domino recipiat, moxque suum illi mancipium inexcusabiliter reddat.

XXII. — Quo præsens liber debeat comparari pretio.

Vt omnis de cætero, et improbitas distrahentis, et dispendium temperari possi emptoris, id præsentis sanctione decernitur legis: scilicet, ut quicumque hunc codicem ad instar huius operis interioris, exteriorisque editum constiterit venundari, non amplius quam CCCC. solidorum numerum accipere venditori, vel dare licebit ementi. Si quis vero super hunc pretii numerum accipere, vel dare præsumpserit, C. flagellorum ictibus a iudice verberari se noverit.

V. TITVLVS.

DE COMENDATIS, ET COMMODATIS.

De animalibus in custodia placita mercede susceptis. — II. De animalibus in angariam præstitis. — III. De rebus præstitis, incendio, vel furto exterminatis. — IV. De pecunia perditâ, et usuris eius. — V. De rebus commendatis, et casu quocumque in naufragium missis. — VI. De rebus servo nesciente domino commendatis. — VII. Si servus mentiatur dominum petere commodanda. — VIII. De reddendis usuris. — IX. De usuris frugum. — X. Cui debeant testamenta, vel scripturæ commendatæ restitui.

I. — Antiqua.

De animalibus in custodia placita mercede susceptis.

Si quis caballum vel bovem, aut quodlibet animalium genus, placita mercede, ad custodiendum suscepit, si id perierit, aliud eiusdem meriti ille, qui commendata vel commodata suscepit; exsolvat, si tamen mercedem fuerit pro custodia consequutus, vel pro conducto. Quod